

EESTIKEELNE VENE PÄRIMUSTE KOGUMIK

Nadežda Morozova, Juri Novikov. Isevärki Peipsiveer. Eesti vanausuliste folkloorist ja pärimuskultuurist. Tekstid vahendanud eesti keelde Zemfira Lampmann ja Marju Kõivupuu. Toimetaja Marju Kõivupuu. Tartu: Eesti vanausuliste kultuuri- ja arendusühing, 2008. 193 lk.

Me kipume unustama, et hilisimmigrantide kõrval elab Eestis ka venelasi, kes on olnud meie kaaskondsed juba

kolm sajandit. Need on vanausulised, kes usulise tagakiusamise eest põgenesid leidsid pelgupaiga Peipsi veerel juba XVII sajandi lõpul või XVIII sajandi alguses. Unustus on tingitud muidugi teadmatusest. Arvustatav raamat tutvustab meile Peipsi-äärsete vanausuliste pärimusi. Minu teada on see esimene kohalike venelaste pärimusi käsitlev eestikeelne raamat ülepea ja seega vägagi tervitatav.

Meie rahvusvähemuste pärimusi on

küll kogutud, kuid mitte avaldatud ega tutvustatud. Eks see johtu sellest, et omigi pärimusi on nii ohtralt kogutud, et neist puudub tänini rahuldav ülevaade. Tõsi, Oskar Loorits on tegelnud ka vene pärimustega. Juba 1940. aastal ilmus ÕES-i aastaraamatus artikkel vene ja setu naistepühadest. Paguluses avaldas ta koguni kaks vastavasisulist monograafiat: „Die heilige Kassian und die Schaltjahrlegende” („Püha Kassian ja liigaasta legend”) sarjas FFC (nr 149) aastal 1954 ja aasta hiljem Berliinis „Der heilige Georg in der russischen Volksüberlieferung Estlands” („Püha Jüri Eesti vene pärimustes”). Need on küll uurimused, kuid Loorits esitab oma meetodi kohaselt rohkesti näiteid (tsitaatide või refereeringutena). Paraku piirduvad need käsitletava teemaga. Seetõttu on teretulnud igasugune ülevaatlikum materjali esitus, nagu seda on Leedust pärit vanausuliste uurijate Nadežda Morozova ja Juri Novikovi teos. On mõistagi mõnevõrra nukker tunne, et meie keskel ei ole folkloristi-filoloogi – olgu ta venelane või eestlane –, kes oleks pühendunud vanausuliste pärimusainese tutvustamisele või uurimisele. Lootkem siis, et see teos ärgitab meiegi teadlasi vastavale tööle. Kui kõrvutada eesti ja vene folkloori, siis on paratamatuks vaheastmeks kohalik vanausuliste rahvapärimus, mis on ühelt poolt arhailisem, teiselt poolt aga eestimõjulisem kui Peipsi-tagune vene pärimus.

Ent tagasi raamatu juurde. Tutvustatav aines on esitatud 13 peatükis. Nende poeetilised pealkirjad pole ehk alati õnnestunud, kuid alapealkirjad avavad peatüki sisu. Esimene hõlmab vaimulike laule (10 teksti, neist laule 8), teine tšastuškasid ehk nelikvärsse (68 teksti), kolmas religioosset käitumist (36 teksti), neljas uskumusi ja kombeid (28 teksti); järgnevad teated argielust ja majapidamisest (14 teksti), lood kalapüügist Peipsi järvel (38 teksti),

kalendrikombed (49 teksti), pulmakombed (64 teksti, nende seas viis laulu), surma- ja muud ended (37 teksti), muistendid ja legendid (52 teksti), uskumused ja loitsud (32 teksti, nende seas üks itk); vanasõnad, kõnekäänud, ütlemised (96 teksti ja eraldi 19 teksti, mis on jäädvustatud 2006. aasta ekspeditsioonil) ja viimasena mõistatused (25 teksti). Ehkki puudame muinasjutte, annavad 549 teksti päris kena ülevaate nimetatud rahvakillu pärimustest.

Raamat on rikkalikult illustreeritud: teksti kaunistavad 32 värvilist ja 14 mustvalget joonistust. Kunstnik Pavel Varunini naivistlik stiil seostub hästi tekstide naivistlik-religioosse sisuga. Tulemuseks on suurepärase tervik. Eraldi tuleb esile tõsta esi- ja tagakaane sisekülgedel olevaid piirkonna kaart-skeeme. Tõsi, üks neist võinuks olla või koguni pidanuks olema eestikeelsete kohanimedega. Koguduste-puu juures korvatakse see pildiallkirjaga, kus on antud ka eestipäraseid nimed (lk 24).

Usutavasti pole teose koostajad folkloristid, mis mõneti seletab pentsikusi materjali jaotamisel. Kas tekstid 4–6 (lk 37–38) on tõesti vaimulikud laulud? Tahaks mõnda seletust, põhjendust, funktsiooni! Tekst 9 on pigem ballaad („Bojaarinna Morozova”, lk 39). Tekstile 10 on vähemalt lisatud seletav põhjendus. Kas tekst 1 (lk 57–58) ei peaks olema vaimulike laulude rühmas? Kalendritavade juurde peaksid kuuluma ka tekstid 17–19 (lk 178), samuti tekst 29 (lk 179). Kalendritavade juures on mõnigi kord jäänud märkimata see püha või päev, millega vastav tava on seotud (nt tekst nr 2, lk 105; nr 3, lk 106; nr 9–10, lk 107 ja mujal). See ehk ei segaks, kui vastavad tavad oleksid järjestatud n-ö kalendaarselt. Paraku on ainek esitatud segiläbi: alguses jõuludest jaanipäevani, siis vana-aastast mihkclipäevani, taas uusaastast jaanipäevani, siis üksikteated jüripäe-

vast, nigulapäevast, Kaasani jumalae-
ma päevast ja lõpuks veel jaanipäevast.
Miks nii?

Peatükis „Uskumusi ja loitse, endeid
ja maagilisi toiminguid” võiksid mõned-
ki tekstid kuuluda religioossete käitu-
mistavade alla (näiteks tekstid 3–9),
teised taas peatükki „Uskumusi ja loit-
se” (tekstid 16, 22–27, 29–32).

Materjali liigitamise üle võib nurise-
da ja peabki seda tegema, kuid saame
siiski ülevaate, mis aitab hõlmata
esmakordselt tutvustatavat ainestikku.

Hoopis teine on väljaande n-ö tea-
duslik pool. Esialgu näis, et tegu on
rahvaliku, populaarse teosega. Aga siis
ilmnesid teaduslikud ambitsioonid.
Milleks on vaja ingliskeelset resümee-
d, mis pole pealegi koostajate sulest?
Tekstikogumikku on ülepea raske resü-
meerida. Kas toimetaja tõesti arvas, et
Marina Grishakova suudab ühel lehe-
küljel summeerida 190-leheküljelist
teksti? Palju hullem on see, et tekstide
päritolu on olulises osas segane. Tõsi,
umbes sadakond teksti on varustatud
arhiivianalüüsiga: ERA vene, RKM
vene ja TRÜ VKK (ilmselt Tartu ülikoo-
li vene keele ja kirjanduse kateeder).
Üle saja teksti on varustatud imeliku
ja lahti seletamata viitega C või c (kas
mitte *страница* 'lehekülg?'). Näiteid
leiab järjepanu lk 112 ja 113 (nt C. 57,
N° 135). Mõne teksti all (lk 188 ja 189)
on pelk N°. Mõnikord on numbrile (ja
C-le) lisatud ka teate edastaja nimi.
Ilma igasuguste andmeteta, ka nimeta,
on 126 teksti. 117 teksti on küll nime-
ta, aga müstilise C- või c-ga. Mõistagi
puudub jutustajate (ja kogujate!) regis-
ter. Kasulik oluks ka külade loend,
kust lood kirja pandud. Tõsi, toimetaja
sõnab (lk 5), et viiteaparatuur järgib
koostajate seatud „reeglistikku”. Väide
on imelik, sest reegleid ju pole. Toime-
taja, kes on folklorist, doktor pealegi,
võinuks ju koostajatelt küsida lisatea-
teid viidete kohta (näiteks nende C-de
ja N°-de tähendust). Oletatavasti on

tegemist koostajate eneste kogutud
ainesega. Kui nii, siis tulnuks seda ka
mainida. Viidetest lähtudes on koostaja-
te kogutud tekste rohkesti, tervelt 175
ehk peaaegu kolmandik tekstidest. Kui
liita nendega veel andmeteta ja C-ga
(*resp.* numbriga) tekstid, siis on koosta-
jate kirja pandud juba neli viiendikku
tekstidest. See on muidugi tubli. Aga
huvitav ja asjasse puutuv oluks ka
teada saada, kui palju on vanausuliste
folkloori ERA-s ja TÜ vastavates
kateedrites. Vene folkloori on ju üks-
jagu kogutud ja ilmselt on see kohalike
venelaste pärimus, mitte hilisimmig-
rantide oma – vähemalt olulises osas.
Kahjuks ei viita sellele toimetaja ega
koostajad oma sissejuhatuses.

Põhjust oleks veel kõnelda toimetaja-
tööst. Mõistagi oli toimetajal õigus jät-
ta kogumikust välja sisult kattuvaid
tekste (lk 5). Aga kas oli põhjust eirata
sissejuhatuses eraldi nimetatud pala-
sid? Vaimulikke värse on valimikus
niigi vähe. Autorid aga loendavad (lk
20) terve rea laule, mida kogumikus
pole („Värss noorest mungast Antoniu-
sest”, „Joosepi nutulaul”, „Athose
mägi”, „Samaarialanna” jt). Kui neid
laule ei peetud sobivaks, tulnuks kärpi-
da ka sissejuhatuses vastavat lõiku.
Kuid näikse, et just vaimulikud laulud
on vanausuliste pärimuses oluline osa.
Niisiis miks? Toimetaja on koostajate
sissejuhatuses varustanud ohtrate joo-
nealuste märkustega (23 lehekülje koh-
ta 69 märkust). On muidugi hea anda
lugejale täiendavat informatsiooni.
Paraku on märkustest paljud tarbetud,
mõned lausa eksitavad. Mida lisavad
või täpsustavad näiteks märkused 4, 7,
13, 17, 21, 22, 25–28, 31, 35, 39, 42, 44
jmt? Mida ütleb näiteks märkus 4 (lk 9)
koostajate mainitud poole hektari suu-
rusest maast: „Autorid on tõenäoliselt
(*sic!*) silmas pidanud praegu kasutusel
olevat pindalaühikut. 17. sajandil mõõ-
deti majapidamise suurust adramaa-
des, mis Põhja- ja Lõuna-Eestis erines.

Adramaa oli ühtlasi talupoegade koorimiste määramise ühik." Märkus oluaks asjakohane siis, kui toimetaja seletaks, millise osa adramaast moodustab pool hektarit (see on aga üpris raske). Või märkus 21 (lk 16): „Siinses kogumikus avaldatud vanausuliste folkloor on kogutud eelkõige žanrspetsiifilistest lähtekohtadest, jättes tähelepanuta pärimusmaterjali taustsüsteemi." Mida toimetaja silmas peab? Esitatud materjali jaotumises ei tähelda erilist žanrspetsiifikat. Ja taustsüsteemiks olev vanausulisuus on ju ilmselge. Märkus 47 (lk 26) on desorienteeriv või lausa vale: mina küll ei tea, et eesti pulmades oleks noorpaar viljaga üle puistatud (möönan, et iga kihelkonna pulmakombeid ma ei tea, aga üldine see tava olla ei saanud). Teisalt oodanuks selgitavaid märkusi lk 34 esitatud nimede kohta: kes nad olid, millal kogusid, kus on nende kogutud aines? Jääb paratamatult mulje, et märkused ei ole kirjutatud mitte niivõrd lugeja abistamiseks kui toimetaja tarkuse demonstreerimiseks. Arusaamatuks jääb seegi, miks on mõnele peatükile lisatud lühike sissejuhatus (lk 36, 134–135, 170) toimetaja

(M. K.) sulest. Küsimus on, miks just neile (vaimulikud värsid, surmaanded, matused jne; uskumusi ja loitse)? Sissejuhatuseta on aga tšastušcade peatükk. Ent just nende puhul oleks vaja teada, kes olid lauljad, kus ja millal neid laule lauldi. Vististi oluaks parem, kui toimetaja võtnuks omad arvamused ja seisukohad kokku omaette järelo-

nas. Ebakohtadest hoolimata on tegu kauni raamatuga, mis tutvustab ammu oodatud materjali, loetagu kas või peatükki argielust ja kalastamisest. Raamat annab pildi – võib-olla veel lünkliku – Peipsi-veersete vanausuliste elust ja pärimusest. Tuleb rõhutada, et kombestik on rohkesti eesti tavadega kattuvat. Iseenesest pole see üllatav – ikkagi mitmesaja-aastane kooselu. Mõistagi pole arvustuses mahti peatuda kokkulangevustel, kuid soovitan vaadata pulmakombeid ja ennustamisi aastavahetusel.

Igatahes väärub teos lugemist ja suur tänu neile, kes selle võimalikuks tegid.

ÜLO TEDRE